

SERGE LATOUCHE
Kanaatkâr Bolluk Toplumuna Doğru

SERGE LATOUCHE 1940'ta doğdu. Sorbonne Üniversitesi'nde dünya ölçeğinde yoksullaşma konusunda iktisat doktorası (1966) ve Lille Üniversitesi'nde iktisadi epistemoloji alanında felsefe doktorası (1974) hazırladı. Halen Paris Sud Üniversitesi'nde emeritus profesördür. *Entropia* ve *Revue du MAUSS* dergilerinin kurucuları arasında yer aldı. Önde gelen eserleri: *Faut-il refuser le développement?* (1986), *L'occidentalisation du monde* (1989) [*Dünyanın Batılılaşması*, çev. Temel Keşoğlu, Ayrıntı Yayınları, 1993], *La Planète des naufragés* (1991), *La Mégamachine* (1995), *Le Pari de la décroissance* (2006), *Petit traité de la décroissance sereine* (2007), *Vers une société d'abondance frugale* (2011) [*Kanaatkâr Bolluk Toplumuna Doğru*, İletişim Yayınları], *Les précurseurs de la décroissance* (2016).

Vers une société d'abondance frugale.

Contresens et controverses sur la décroissance

© 2011 Mille et une Nuit, Department De La Librairie Arthème Fayard

İletişim Yayınları 2575 • Politika Dizisi 169

ISBN-13: 978-975-05-2319-9

© 2018 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2018, İstanbul

EDITÖR Ahmet İnsel

DIZI KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3
Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

SERGE LATOUCHE

Kanaatkâr Bolluk Toplumuna Doğru

Küçülme Üzerine
Yanlış Yorumlar ve Tartışmalar

*Vers une société d'abondance frugale
Contresens et controverses sur la décroissance*

ÇEVİREN *Tahir Karakaş*

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRMENİN ÖNSÖZÜ	7
ÖNSÖZ	21
KANAATKÂR BOLLUK TOPLUMUNA DOĞRU	25
Ne büyüme ne de kemer sıkma	26
Küçülme, devletlerimizin acil sorunlarını nasıl çözecek?	30
KÜÇÜLME: YANLIŞ YORUMLAR VE TARTIŞMALAR	37
BİRİNCİ BÖLÜM	
YANLIŞ YORUMLAR	39
Negatif büyüme ve küçülme projesi arasında istemli veya istemsiz kafa karışıklıkları	39
Küçülme, durağanlık hâli ve/veya sıfır büyümedir	42
ÇERÇEVE: ATTAC, Yeşiller, Yavaşlatma ve Seçici Büyüme	50
Küçülme bilime karşıdır, dolayısıyla teknofobdur	52
Küçülme muma geri dönüştür	64
ÇERÇEVE: Küçülme ve Aydınlanma	70
Küçülme, cemaatçi pederşahi düzene geri dönmek demektir	74
Küçülme eşittir işsizlik	84
Küçülme demokrasi ile uyumsuzdur	89

Küçülme kapitalizm ile barıştırılabilir mi?	97
ÇERÇEVE: Geçiş Süreci Üzerine	105
Küçülme sağcı mı yoksa solcu mudur?	107
ÇERÇEVE: Sağ Antiproduktivizm Üzerine	110
İKİNCİ BÖLÜM	
TARTIŞMALAR	113
Küçülme yanlış bir bilimsel temele dayanıyor	113
Maddî olmayan üretim ile desteklenirse büyüme hep mümkün kalır	116
Piyasa değerinin büyümesi maddî içeriğin azaltılması ile uyumludur	121
Küçülme sert bir nüfus düşüşü anlamına gelir	124
ÇERÇEVE: Neo-Malthusçuluk ve Yeni Endüstriyel Ülkeler	132
ÇERÇEVE: Bilimsel Tartışma	133
ÇERÇEVE: Nasıl Besleneceğiz?	136
Kuzey'deki fakirliği ortadan kaldırmak için büyüme zorunludur	138
Güney ülkelerindeki yoksulluğu küçülmeyle nasıl çözmeli?	143
Peki, ya yeni sanayileşen ülkeler, Çin, Hindistan, Brezilya?	149
Böyle bir projeyi hangi "özne" yürütecek ve başarıya ulaştıracak?	154
Değişim üstten mi yoksa alttan mı gerçekleşecek?	159
SONUÇ	165
KAYNAKÇA	169

ÇEVİRMENİN ÖNSÖZÜ

“Ekonomik Büyüme Kilisesi cemaatinin gündelik dilinde ‘hayat koşullarını iyileştirmek’ ya da daha tatminkâr yapmak demek ‘daha fazla tüketmek’ anlamına gelir. Bu köktenci cemaatin iman etmiş üyelerine göre kefarete, kurtuluşa, kutsala, dünyevi inayete, doğrudan ve sonsuz mutluluğa giden bütün yollar alışveriş mekânlarından geçer. Mutluluk peşinde koşanlar gelip boşaltsın diye bekleyen dükkân rafları mal-la doldukça, bu rafları dolu tutacak kaynakların – hammaddelerin ve enerjinin – taşıyıcısı ve tek sağlayıcısı olan dünya boşalmaktadır.”¹

1940 yılında Fransa’nın Vannes şehrinde doğan küçülme toplumu düşüncesinin önde gelen teorisyenlerinden Serge Latouche, önce iktisat ardından felsefe alanında yaptığı iki farklı doktora çalışmasından sonra, bir süre Zaire, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Laos gibi ülkelerde araştırmacı ve akademisyen olarak çalıştı. Ardından, önce Fransa’nın Lille Üniversitesi’nde, akabinde Paris’teki farklı üniversitelerde özellikle iktisadi düşünce tarihi, iktisat felsefesi, iktisadi bilimler epistemolojisi alanlarında uzun yıllar ders verdi. 2002 yılında Paris-Sud Üniversitesi’nden emekli oldu ve

1 Zygmunt Bauman, *Akışkan Modernite*, Türkçe çev. Sinan Okan Çavuş, İstanbul, Can Yayınları, 2017, s. 22.

odağında küçülme toplumu projesi olacak şekilde çalışmalarına üniversite dışında devam etti. Günümüzde, küçülme teorisi, büyüme karşıtlığı, iktisadi ve araçsal aklın eleştirisi, imgelemin sömürgeleştirilmesi, ekolojizm ve tüketim toplumuna alternatif yaşam modeli arayışları gibi temalar söz konusu olduğunda başvurulan en önemli düşünsel-felsefi referanslardan biri konumundadır.

Gençlik yıllarını Marksist düşüncenin etkisinde geçiren Latouche, 1960'lı yılların ortasından itibaren Zaire, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Laos'taki araştırmalarında elde ettiği sonuçlara dayanarak, kalkınmacı iktisadi anlayışa karşı, tonu zaman içinde gittikçe keskinleşecek olan eleştirel bir tavır geliştirmeye başladı. Bu bağlamda, özellikle 1966-67 yıllarında kalkınma yanlısı genç bir Marksist iktisatçı olarak gittiği Laos'ta yaşadığı deneyim belirleyici bir rol oynadı. Latouche'un "Marx'tan Ivan Illich'e geçiş"² diye tarif ettiği süreç, Fransız düşünürün dünyasında, Marksist bakış açısının Üçüncü Dünya'ya ekonomik büyüme üzerinden toplumsal refah vaat eden anlayışından kopup, ileride kendisinin "kanaatkâr bolluk toplumu" veya "gönüllü yetingenlik toplumu" biçiminde kavramsallaştıracağı yeni düşünsel konumlanmaya doğru açılmayı ifade eder. Bir başka deyişle, Güney'in yoksul ülkelerinin teknolojinin desteğinde mümkün olduğunca hızlı bir sermaye birikimi ile gerçekleştirilecek planlı bir kalkınma programı sayesinde, kısa sürede Kuzey'in müreffeh ülkelerinin yaşam seviyesini yakalayacağı yönündeki temel sav,³ kalkınma karşıtı bir tercih lehine terk edilecektir. Bu yeni entelektüel parkurun esin kaynakları üzerine düşündüğümüzde, akla her ne kadar haklı ola-

2 Bkz. Ariane Jossin, "De Marx à la décroissance, entretien avec Serge Latouche", *Ecorev*, Ocak 2006.

3 Bkz. Serge Latouche, Anselm Jappe, *Pour en finir avec l'économie, Décroissance et la critique de la valeur*, Paris, Libre & Solidaire, 2015, s. 16.

rak öncelikle Ivan Illich'in adı gelse de, Jacques Ellul, Bernard Charbonneau, André Gorz, Cornelius Castoriadis gibi düşünürlerin, Marshall Sahlins ve Marcel Mauss gibi antropologların, Nicholas Georgescu-Roegen ve Karl Polanyi gibi iktisatçıların bu biçimlenmede tayin edici bir etkisi olmuştur.

Yazım hayatının ilk yıllarında, *Epistemoloji ve Ekonomi, Freudo-Marksist Sosyal Antropoloji Üzerine Bir Deneme* [*Epistémologie et économie, essai sur une anthropologie sociale freudo-marxiste*] (1973) ve *Marksist Proje: İktisadi Analiz ve Tarihsel Materyalizm* [*Le Projet marxiste: Analyse économique et matérialisme historique*] (1975) örneklerinde olduğu gibi, klasik Marksist yaklaşımın tezlerini dile getiren eserler veren Latouche'un düşünsel evriminin vardığı yeni aşamayı temsil eden ilk çalışma, *Kalkınmayı Reddetmeli mi? [Faut-il refuser le développement?]* (1986) kışkırtıcı başlığı altında yayımlandı. Latouche bu çalışmada, ekonomisist aklın dünya ölçeğinde kendisini sınırsızca yayan tahakkümünü kalkınma düşüncesi üzerinden oldukça sert bir eleştirel analize tâbi tutar. Bu çalışmadaki amacı, sorgulanmaya maruz bırakılmaksızın Batılı toplumlarca mutlak bir hakikat mertebesinde kabul edilen ve uzunca süredir bir nevi misyonerlik faaliyeti marifetiyle Batılı olmayan "geri kalmış" toplumlara dayatılan, adeta bir "din" hüviyeti kazanmış olan kalkınma fikrini tartışmaya açmaktır. Netice olarak Latouche, asıl tartışılması gerekenin mevcut iki yaklaşımdan Marksist modelin mi yoksa kapitalist modelin mi Güney'in kalkınmasını daha etkili bir şekilde sağlayabileceği olmadığını, ancak kökeni itibarıyla Batılı bir düşünce olan kalkınmanın kendisi olduğunu ortaya koyar. Böylelikle tartışmanın teorik ağırlık merkezinde önemli bir değişikliğe giderek ileride biçimlenmesine büyük katkı sunacağı küçülme düşüncesinin temel postulatlarından bir tanesine ulaşmış olur.

Dünyanın Batılılaşması [L'occidentalisation du monde] (1989) başlığını taşıyan eser, Latouche tarafından Batı uygarlığının, kalkınma örneğinde olduğu gibi, temel ihraç maddelerinden biri olarak değerlendirilen Batılılaşmanın, “evrensellik” adı altında kendini insanlığın tümüne totaliter bir biçimde nasıl dayattığını inceler. Batılılaşmayı bir problem olarak ele alırken Latouche’un dayanaklarından bir tanesi elbette ki Afrika ve Güneydoğu Asya ülkelerinde Batılılaşmanın bir “silindir misali” yerel kültürleri nasıl ezip geçtiğine bizzat tanıklık etmiş olmasıdır. Ancak bu ampirik tespit ile yetinmeyen Latouche, SSCB’nin çöküşünden önce, Amerikan İmparatorluğu’nun sonunun gelmekte olduğundan çokça söz edilen bir dönemde kaleme aldığı bu çalışmada, “Batı” kavramının coğrafi olmaktan çok ideolojik bir anlamsal içeriğe sahip olduğunu,⁴ ismini Batı koyduğumuz mevcut “tekno-ekonomik megamakinenin” uzun bir tarihin farklı safhalarında aldığı Hıristiyanlaştırma, sömürgecilik, Aydınlanma, emperyalizm, serbest piyasa ekonomisi, kalkınma ve son olarak da küreselleşme gibi farklı isimler altında kendi evrenselci mutlakiyetçiliğini dünyanın tamamına hâkim kılma ihtirasına tekabül ettiğini ileri sürer.⁵ Latouche’un yorumuna göre, kalkınmayı bir model olarak dünyanın geri kalanına sunmak, daha doğrusu dayatmak, özünde, Batı’nın kadim evrensellik iddiasının nispeten yeni olan bir formudur.⁶

Fransız düşünürün entelektüel gelişiminin bu aşamasında ön planda olan kalkınma, kalkınmaya bağlı olarak ortaya çıkan kaçınılmaz bir olgu olarak kültürsüzleşme ve bir bütün olarak Batılılaşma eleştirisi, Latouche’un düşünsel evre-

4 Serge Latouche, *L'occidentalisation du monde*, Paris, La Découverte, 2005, s. 11.

5 A.g.e, s. 24-25.

6 Serge Latouche, Anselme Jappe, *Pour en finir avec l'économie. Décroissance et la critique de la valeur*, s. 32-33.

nine daha sonra dahil olacak olan temel bir boyuttan yoksun bir halde yürütülmektedir. Söz konusu eksik boyut, kalkınmacı modelin ekonomik büyüme mitinin gezegen üzerinde şimdiye dek yarattığı ve bundan böyle yaratacağı muhtemel somut, fiziksel, ekolojik tahribata dairdir. *Kazazedeler Gezegeni [La Planète des naufragés]* (1991) Latouche'un klasik çalışma sahasını genişletip, gezegenin ekolojik kapasitesini analizlerinde önemli bir kıstas olarak dikkate almaya başladığı çalışma olmuştur. Klasik iktisatçıların o güne dek dikkatinden kaçan bir gerçeklik, bünyesinde o dönemin parlak iktisatçıların küresel ekonominin geleceği üzerine öngörülerde bulunmak üzere faaliyet yürüttükleri Roma Kulübü'nce yayımlanan *Büyümenin Sınırları* (1972) başlığını taşıyan raporda ifade edilmiştir: Alternatifsiz bir model olarak önümüzde duran ekonomik kalkınma idealinin gezegen çapında genelleştirilebilirliği söz konusu olamaz. Bu ideal ister istemez, er ya da geç, gezegenin fiziksel sınırlarına çarpmak gibi bir yazgıya sahiptir. Diğer bir deyişle, ekonomik büyüme mantığının muzaffer yıllarına denk düşen o döneme kadar bilindiğinin aksine, ekonomik büyüme sonsuza dek sürdürülebilir değildir. Sınırlı doğal kaynaklara sahip bir gezegende sınırsız bir ekonomik büyüme tasarlamak gerçeklikten kopuk bir tutum olacaktır. Bu katkı, Latouche'un küçülme toplumu projesine doğru yol almasında, ileride daha ayrıntılı göreceğimiz gibi, önemli bir sıçramaya karşılık düşer. Şimdiye dek düşüncesine temel eksen olarak kalkınma veya Batılılaşma adı altında gezegenin tekbiçimlileştirilmesinin eleştirisini alan Latouche'un pozisyonunu güçlendirecek önemli bir argüman, ekolojik bir içerikle ortaya çıkar.

Bir sonraki adım "Tekno bilimsel akıl, iktisadi akıl ve ilerleme miti" alt başlığını taşıyan *Megamakine*'dir [*La mégamachine*] (1995). Latouche bu yapıtını, "teknisyen toplum" ifadesinin yaratıcısı, teknik kültürünün büyük eleştirmeni Fran-

sız düşünür Jacques Ellul'e adar. Bu elbette bir tesadüf değildir. Bu çalışma, teknofobiye düşmemeye özen gösterek, Ellul'un daha önce dâhiyane bir şekilde tespit ettiği üzere, tekniğin otonomi kazanıp, araçsal durumdan sıyrılma ve kendinde bir hakikate dönüşme eğiliminde olmasının yarattığı, moderniteye özgü tehlikeye dikkat çeker. Latouche, tekniğin yaşadığı bu dönüşümün kaynağında ilerleme düşüncesine atfedilmiş neredeyse mitolojik karakterli anlamın olduğu fikrindedir. Tekniğin tahakkümü, temelde Latouche'un daha önceki eserlerinde karşımıza Batılılaşma ve kalkınma kavramları üzerinden çıkan tahakküm biçiminin başka bir tezahürüdür. Söz konusu olan Batılılaşma, teknik, ilerleme veyahut kalkınma olsun, her birinde faal olan kuvvetler Latouche'un, Amerikalı filozof Lewis Mumford'dan ödünç alarak, megamakine olarak adlandırdığı aynı paradigmayı tarif eder. İktisadi akıl ve kalkınma, teknik olmadan; teknik, ilerleme olmadan; iktisadi akıl, teknik, kalkınma ve ilerleme, Batılılaşma olmadan mümkün olamaz. Buna karşılık Batılılaşma ise teknik, kalkınma, ilerleme ve iktisadi aklın hâkimiyeti olmaksızın düşünülemez. Megamakine kavramı bu kavramsal çeşitliliğin arkasında yatan gerçekliği özetleyecek, epistemolojik değeri yüksek bir alternatif sunuyor.

Yukarıda gördüğümüz gibi, Latouche'un baştan beri en önemli meşguliyet alanlarından olan kalkınma, ekonomik büyüme eleştirisinin bir başka boyutu, söz konusu iktisadi aklın muhayyilemizde yarattığı tahribata ilişkindir. Fransız düşünür, ekonomizmin imgelemimizi nasıl işgal edip, onu yeniden şekillendirdiğini ve nihayetinde alternatif düşünce olanaklarını bir bütün olarak yok eden tahakküm-kâr bir güce dönüştüğünün uzun zamandır bilincindedir. İktisadi aklın nicelikçi bakış açısı totaliter bir ruhla imgelemimizin sınırlarını kendi doğasına uygun olarak yeniden çizmiş-

tir. İmgelemimiz uzun zamandır düşünsel bir kolonizasyon biçiminin taarruzuna maruz kalmaktadır. Bu taarruz, yaşamımızın en küçük detayına kadar iktisadileştirilmesi neticesini doğurmuş, böylelikle, imgelemin standardizasyonu süreci, Batı dünyası söz konusu edildiğinde, büyük oranda tamamlanmıştır. İşte bu tematik etrafında kaleme alınan *İmgelemin Sömürgelemeden Kurtarılması [Décoloniser l'imaginaire]* (2003) başlıklı eserdeki çaba imgelemimizin hürriyetine gidecek yollar bulmaya yöneliktir. Bu yollar hiç şüphe yok ki iktisadi değerlerin bugün sahip oldukları merkeziliklerini yitirmeleri ve ekonominin kendinde bir değer olmaktan çıkarılması üzerinden kat edileceklerdir.⁷ Bu olasılık, yaşamın üretim ve tüketim ikilisinin cenderesinden kurtarılmasının ve iktisadi imgelemin dışında yeniden kurulmasının gereğine işaret eder. Bu çerçevede ilk etapta acil olan husus, mevcut duruma nasıl varıldığının, eş deyişle, toplumsal imgelemin iktisadi akla boyun eğiş ve dünyanın bir bütün olarak ticari bir nesneye indirgenmesinin ne türden bir sürecin ürünü olduğunun iyice analiz edilmesidir. *Ekonominin İcadı [L'invention de l'économie]* (2005) tam da bu ihtiyaca cevap vermeye çalışacak, Aristoteles'in *Nikomakhos'a Etik*'inden başlayarak, ekonomi düşüncesinin evrimini tarihsel bir tetkike tâbi tutacak, bugün bildiğimiz anlamdaki ekonominin kapitalizm öncesi toplumlarda var olmayan, Batı'ya özgü tarihsel ve kültürel bir icat olduğunu, dolayısıyla ekonominin aslında "bir töze veya öze sahip olmadığını"⁸ savunacaktır.

Küçülmenin İddiası [Le pari de la décroissance] (2006), genel bir bakışla, Batı'nın uzun zamandır icra ettiği sınırsız ekonomik büyümeye dayalı yaşam pratiğinin gezegeni hızla, öncülerine bugünden tanıklık ettiğimiz üzere, büyük seri felaketlere götürmekte olduğu tespitinden yola koyula-

7 Serge Latouche, *Décoloniser l'imaginaire*, Lyon, Parangon/Vs, 2011, s. 166-167.

8 Serge Latouche, *L'invention de l'économie*, Paris, Albin Michel, 2005, s. 14.

rak, içinde bulunulan, geçmişte benzeri olmayan, uygarlık krizinin aşılmasına giden yegâne yolun gönüllülük esasına dayalı bir küçülme toplumunun inşası olduğu tezini geliştirir. Latouche'a göre, küçülme düşüncesinin ortaya çıkışında belirleyici olan iki önemli beslenme kanalından ilki ekolojik krize dair gelişen farkındalık iken, ikincisi ise teknik ve kalkınma eleştirisi yürüten düşünsel çizgidir.⁹ Küçülme projesi, her şeyden evvel, modernitenin çıkışıyla birlikte bozulan doğa ile aramızdaki ilişkinin, geleneksel toplumlarda hâlâ yaşatılmakta olduğu gibi, yeniden karşılıklılık esasına dayalı olarak tesis edilmesinin gerekliliğinin üzerinde durur. Her ne olursa olsun kesin olan şey kalkınmacı anlayışın sürdürülebilirliğinin olmadığıdır. Biyosferin sınırlılığı faktörü dikkate alındığında, sınırsız bir ekonomik büyüme peşinde koşmak küresel felaketler zincirine davetiye çıkarmakla eş anlamlıdır. Bu koşullar altında, kalkınma fikrinden ve onu yarattığı insan tipi olan *Homo æconomicus*'tan, Latouche'un tabiriyle "büyüme cehennemi"nden çıkmaya ve bu çıkış çabasına paralel olarak da alternatif bir başlangıç olarak küçülme toplumunun organize edilmesine, yaşamın biricik amacının daha çok üretmek ve daha fazla tüketmekte yattığı algısından kurtulmaya, bütün bunlar için de kısacası kelimenin tam anlamıyla "kültürel bir devrime" ihtiyacımız var.¹⁰

Türkiyeli okuyucunun, 1993 yılında Türkçe tercümesi yayımlanan *Dünyanın Batılılaşması*¹¹ istisnası dışında yabancısı olduğu Latouche'un düşünsel gelişimini, ana hatlarını temsil eden önemli eserler üzerinden gitmek marifetiyse, kısaca serimledikten sonra, okumakta olduğunuz *Kanaatkâr Bolluk Toplumuna Doğru* [*Vers une société d'abondan-*

9 Serge Latouche, *Le pari de la décroissance*, Paris, Fayard, 2006, s. 15.

10 A.g.e., s. 159.

11 Serge Latouche, *Dünyanın Batılılaşması*, Türkçe çev. Temel Keşoğlu, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1993.

ce frugale] (2011) başlığını taşıyan mevcut çalışmadan bahsedebiliriz. Bu çalışmanın Latouche'un olgunluk dönemi-ne, Fransız düşünürün, küçülme fikriyatının başta gelen teorisyenlerinden biri olarak entelektüel dünyada uzun süreden beri okunduğu ve yaygın kabul gördüğü bir döneme ait olduğunu söylemeliyiz. 2011 yılına varıncaya dek, küçülme düşüncesi dar entelektüel çevrelerde tartışılmanın ötesinde görünürlük sahibi olmayan, marjinal bir fikir olmaktan çıkıp, başta Fransa'da olmak üzere, çok daha geniş çevrelerde bilinirlik kazandı. Hatta 2008 yılında Fransa'da küçülme fikrinin siyasi alandaki tezahürü niteliğinde Küçülme Partisi [*Parti pour la décroissance*] isminde bir parti dahi kuruldu. Latouche'a göre, küçülme düşüncesinin, ekonominin kültüralist eleştirisi eksenindeki kalkınma karşıtlığından çıkıp, küçülme kavramı merkezli olarak kendi özgün kimliğini kazanmasında UNESCO tarafından 2002 yılında düzenlenen "Kalkınmayı Yıkamak, Dünyayı Yeniden Kurmak" [*Défaire le développement, refaire le monde*] başlıklı konferans pek mühim bir eşik olmuştur.¹² İki kutuplu dünyanın çoktüğü, buna bağlı olarak kapitalizmin insanlık için ötesine geçilemez bir yazgı olduğu düşüncesinin sıklıkla dile getirildiği koşullarda, anti ve post kalkınmacı alternatif bir söylem olarak küçülme düşüncesi bu konferans sayesinde dolaşıma sokulmuştu. Küçülme sözcüğünün tüketim toplumuna alternatif bir arayış bağlamında Latouche tarafından ilk kez kullanılması ise, bu konferanstan kısa süre önce *Silence* dergisinin Şubat 2002 sayısında olmuştu.

Bu ilk devinimden, *Kanaatkâr Bolluk Toplumuna Doğru*'nun yayımlandığı 2011 yılına kadarki dönemde, küçülme düşüncesine dair var olan keskin önyargılar bir ölçüde yıkılmış olsa da, çok sayıda yanlış/eksik anlama ve yorum varlığını sürdürmüş, zamanla bunlara yenileri eklenmiştir. Kita-

12 Serge Latouche, *Décoloniser l'imaginaire*, s. 5.

bın alt başlığının da işaret ettiği gibi, bu çalışma, sadece küçülme düşüncesine karşıt bir düşünsel duruşa sahip olanlar arasında değil, küçülme yanlıları arasında da var olan söz konusu yanlış anlama ve yorumlara açıklık getirme, eleştirilere cevap verme, okuyucunun zihninde küçülme düşüncesine ilişkin ortaya çıkan kimi temel soruları cevaplandırma, böylelikle de mevcut tartışmaları daha yapıcı ve yaratıcı bir seviyeye taşıma maksadıyla kaleme alınmıştır. Kitabın barındırdığı küçülme toplumu projesi yanlısı temel argümanların çoğu, metnin hemen başlarında belirtildiği gibi, Latouche'un daha önce yayımlanmış eserlerinde dağınık bir halde de olsa dile getirilmiş, kullanılmışlardır. Dolayısıyla, bu çalışmanın özgünlüğünü bilhassa formunda aramalı. Şöyle ki, ilk sayfalardan itibaren okuyucunun dikkatini çekeceği gibi, kitabın yazarı bu çalışmayla kanaatkâr bolluk toplumu üzerine yürütülen tartışmalarda, bu “somut ütopyaya” yakınlık duyanların, projeyi yetkin ve tutarlı argümanlarla savunmak isteyenlerin gerektiğinde başvurabilecekleri bir argüman hazinesi oluşturma niyetindedir. Böylelikle sürekli olarak yinelenen sorulara cevap vermeye gerek kalmayacak, tartışmalar meselenin özüne dair daha etkili bir biçimde yürütülebilecektir.

Latouche bu çalışmada küçülmenin gerekliliği hatta zorunluluğu fikrine doğru yol alırken, gezegenin doğal kaynaklarının sınırlılığı karşısında ekonomik büyümeyi ve tüketimi temel alan bir toplumsal modelin sürdürülebilirliğinin olamayacağı ilkesinden hareket eder. Ne sürdürülebilir kalkınma ne de sihirli çözümler sunacağına kör bir iyimserlikle umut bağladığımız bilimsel-teknolojik atılımlar, mevcut ekolojik krizi aşmamızda bize inandırıcı alternatifler sunarlar. Yapılması gereken, tarihsel derinliği düşündüğümüzden çok daha kısa olan, insanlığın tamamının ortak kaderi değil de, büyük oranda Batılı bir teşebbüsün kimi özel

koşullardaki meyvesi olan mevcut mantığı bir bütün olarak terk edip, yerine yeni değerler etrafında bir araya gelmiş alternatif bir toplum yaratmaktır. Felsefi dille söylersek, Latouche'un çözümü aksiyolojik, yani değerler sahasında bir kopuş öngörmektedir. Bahsi geçen yeni değerler, geleneksel toplumlarda söz birliği edilmişçesine mahkûm edilen hep daha fazlasını sınırsızca istemeye, fütuhkârlığa, gösterişçiliğe, tamahkârlığa, kibre ve aşırılığa karşı kanaatkârlığı, sadeliği ve tevazuyu merkeze koyan bir tabiata sahip olacaklardır. Küçülme düşüncesini eleştirenlerin sıklıkla ileri sürdüklerinin aksine, küçülme toplumunu muma, erkek egemen cemaatçi topluma geri dönüş ile eş tutmak, Latouche'un kitabın ilk bölümünde cevap vereceği gibi, temelden yoksun bir tutum olacaktır. Küçülmeyi, negatif büyüme, işsizlik, bilim karşıtlığı, teknofobi ve demokrasi karşıtlığı ile eşdeğer görmek de gene bir o kadar temelsizdir.

Kitabın orijinalinde *décroissance* olarak geçen, Latouche'un düşünce dünyasının temel kavramını Türkçeye tercüme ederken "küçülme" sözcüğünü en uygun karşılık olarak benimsedik. Ancak küçülme sözcüğünün *décroissance*'i tam olarak karşılamadığını belirtmek zorundayız. Fransızcada, İngilizcede olduğu gibi, yaygın olarak kullanılan Latince kökenli "dé" önekini, özellikle kimi hallerde Türkçeye çevirmek birtakım zorluklara gebe dir. Bu zorlukların, Heidegger ve Derrida felsefelerinde kullanılan *dekonstruktion/ déconstruction* kavramlarını Türkçeye çevirirken de söz konusu olduğunu biliyoruz. "De" öneki, başına geldiği sözcüklerin anlamını tersine çevirmek, sahip olunan bir şeyden, bir nitelikten mahrum kılmak gibi bir işleve sahiptir. *Décroissance* sözcüğünün kökünde yer alan *croissance* sözcüğü Fransızcada büyüme, gelişme anlamına gelen *croître* fiilinden türetilmiştir. Ekonomik büyüme söz konusu olduğunda, Fransız dilinde kullanılan sözcük *croissan-*

ce'tır. Hal buyken, *croissance* sözcüğünün başına “*dé*” öneki geldiğinde ortaya, büyümenin tersine dönmesi, büyüme eğiliminin son bulması gibi bir anlam çıkıyor. Ancak Türk dili söz konusu öneke denk düşecek bir yapıya izin vermediği için, ister istemez “büyüme” fiilinin zıt anlamlısı olan “küçülmek” fiiline yönelmek zorunda kalıyoruz. Bu durumda Fransızcadaki *décroissance* sözcüğünün kökünde muhafaza etmeye devam ettiği büyüme [*croissance*] fiilinden tamamen kopmuş oluyoruz. Bunun kendisi de, söz konusu anlamsal karşıtlığın izole, yani büyüme sözcüğünden koparılmış bir halde ve Fransızcadakinden daha sert bir şekilde yaşanmasına yol açıyor. Netice itibariyle, *décroissance* kelimesinin anlamını Fransızcadakine sadık bir şekilde Türkçeye aktarabilecek daha iyi bir alternatif bulamadığımızdan, bahsettiğimiz soruna rağmen tercihimizi küçülme sözcüğünden yana kullandık.

Üzerinde durulması gereken bir başka dilsel husus da, Latouche'un da belirttiği gibi,¹³ küçülme sözcüğünün kanaatkâr bolluk toplumu projesinin ruhunu tam olarak yansıtmadığıdır. Latouche'un “kalkınma dininden çıkmaya hizmet eden kışkırtıcı bir slogan” olarak gördüğü küçülme [*décroissance*] sözcüğü, bir yandan büyüme imgeleminden çıkmaya işaret ederken, diğer yandan da kökünde taşıdığı büyüme [*croissance*] kelimesinden ötürü hâkim büyüme imgelemin içinde kalmak gibi bir tuzak barındırıyor. Latouche'a göre, en uygun kavramsallaştırma teizm/ateizm ikilisi örneğinde olduğu gibi, büyüme sözcüğünün başına Eski Yunancanın “*a*” önekinin getirilmesi ile oluşturulacak *acroissance* biçimiyle elde edilebilirdi. Nasıl ki ateizm sözcüğü, “*a*” öneki sayesinde, teizmden çıkışı işaret ediyorsa, *acroissance* da benzer şekilde büyümeden çıkış, onun dışında konumlanma anlamını verecekti.

13 Serge Latouche, Anselm Jappe, *Pour en finir avec l'économie*, s. 37.

Son olarak, *Kanaatkâr Bolluk Toplumuna Doğru*, Latouche'un düşüncesine derli toplu bir giriş yapmak adına Türkiyeli okuyucu için uygunluk arz ediyor. Ekonomik kalkınma mitinin sıkı müptelalarından olan, yıllık büyüme oranlarının toplumsal bir heyecan ve milli bir gurur konusu olduğu, siyasetin genel olarak iktisadi aklın dünyasına ait argümanlar ile yürütüldüğü Türkiye'de, henüz hakkında pek kalem oynatılmamış olan küçülme, kanaatkâr bolluk toplumu veya gönüllü yetingenlik tartışmaları üzerine okuyucunun bütünsel bir bakış açısı edinmesi, "gönüllü yetingenliğin neşeli sarhoşluğu yolu" ile tanışması için bu metin nitelikli bir başlangıç işlevi görecektir.

TAHİR KARAKAŞ